

İQTİSAD ELMLƏRİ

UOT: – 02.25.69

**SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAFINDA BANKLARIN KORPORATİV İDARƏ
EDİLMƏSİ FORMALARI**

Həsənova Mehriban Cabir qızı
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
mehriban_adau@gmail.ru

Xülasə: *Tarixi inkişafın-müxtəlif dövrlərində respublikamızda iqtisadiyyatın stabil inkişafının təmin edilməsi hər bir dövlət qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biridir. Obyektiv iqtisadi qanunauyğunluqlarla fəaliyyət göstərən bazar iqtisadiyyatı şəraitində mürəkkəb daxili struktura malik olan iqtisadiyyatın yüksələn xətt üzrə intensiv inkişafını mükəmməl idarəetmə sistemi olmadan təsəvvür etmək mümkün deyildir. Makroiqtisadi proseslərin idarəedilməsi sistemində mövcud olan əsas aparıcı xəttlərdən biri dövlətin maliyyə-kredit resurslarının düzgün yerləşdirilməsi, öz təyinatı üzrə məqsəduyğun istifadəsi və artırılmasını təmin edə biləcək kamil bir maliyyə-bank qurumunun yaradılmasıdır. Başqa sözlə desək, hər hansı bir ölkənin bol təbii sərvətlərə və ehtiyatlara malik olması hələ heç də həmin ölkə vətəndaşlarının yüksək həyat səviyyəsinə malik olduğunu, ölkə iqtisadiyyatının artan sürətlə inkişaf etdiyini sübut edən iqtisadi göstərici hesab edilmir. Bu sərvətin qorunub saxlanılması və artırılması üçün digər analoji şərtlərlə yanaşı, ölkə daxilində mükəmməl maliyyə-bank sisteminin mövcudluğu ən önəmli şərtlərdən biri kimi qiymətləndirilir. Bank sistemi zəif olan bir ölkənin yüksələn xətt üzrə dinamik inkişafı praktiki olaraq qeyri-mümkündür.*

Açar sözlər: maliyyə-bank qurumunun yaradılması, maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti, makro iqtisadi proseslərin idarəedilməsi sistemi, sahibkarlıqda korporativ idarəetmə, mütəhərrik vahid korporativ idarəetmə sisteminin yaradılması.

Ключевые слова: создание финансово-банковского учреждения, финансово-хозяйственная деятельность, система управления макроэкономическими процессами, корпоративное управление в предпринимательстве, создание единой системы корпоративного управления.

Key words: creation of a financial and banking institution, financial and economic activities, management system of macroeconomic processes, corporate managing in entrepreneurship, creation of a unified corporate managing system.

Ölkəmizdə bank kreditinə faizin səviyyəsi iqtisadiyyatın bir sıra sahələrində orta mənfəət normasını üstələyir. Belə vəziyyət kreditdən istifadə etməklə əldə edilən gəlirin, habelə yaranan mənfəətin özünün də kredit faizini və digər icbari ödənişləri ödəməyi getməsi ilə nəticələnir. Belə kreditləri almaqla nəinki qazanc əldə etmək, istehsal xərclərini və vergiləri də ödəmək mümkün olmur. İstehsal müəssisələri belə kreditləri almaqla özlərinin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətini daha da ağırlaşdırırlar. Bankların, iqtisadiyyata kredit qoyuluşunun ÜDM-ə nisbəti onların iqtisadi inkişafda roluna meyar hesab oluna bilər.[1]

Regionların iqtisadi inkişafında güclü, sağlam və rəqabət qabiliyyətinə malik müasir bank sisteminin yaradılması üçün elm və texnikanın son nailiyyətlərinə söykənən və daim yeniləşdirilən maddi-texniki baza, yüksək intellektual səviyyəli peşəkar kadrlar və bu sistemi hərəkətə gətirib irəli aparan kamil, işlək idarəetmə mexanizminin mövcudluğu əsas şərtin ödənilməsi, onların həmahəng uzlaşması və bir-birini üzvi surətdə tamamlaması zəruridir. Bu

göstərilən amillərdən hər hansı birinin zəifliyi yaxud da ayaqlaşa bilməməsi bank sisteminin sarsılmasına və bu da nəticə etibarı ilə bütövlükdə makroiqtisadi proseslərin pozulmasına gətirib çıxarır. Cəmiyyətin inkişafı üçün maddi-təbii sərvətlərdən daha önəmlisi həmin cəmiyyətin intellektual potensialı, yəni insan faktorudur. Yüksək intellektual səviyyəli üzvləri olan bir cəmiyyətin normal inkişafı üçün maddi-təbii sərvətlərə malik olması heç də vacib şərt hesab edilmir.[2]

İqtisadi və texnoloji proseslərin son dərəcə yüksək sürətlə inkişaf edib sabit qalmadığı və daim dəyişildiyi müasir şəraitdə, dövlətin, müxtəlif hüquqi və fiziki şəxslərin maliyyə resurslarının qorunub-saxlanması, dövriyyəsi və uçotu kimi son dərəcə həssas bir vəzifəni yerinə yetirən bankların korporativ idarəetmə sisteminin də dəyişikliyə mütənasib olaraq yeniləşdirilməsi və tətbiq olunan üsul və metodların təkmilləşdirilməsi zəruri hesab edilir. İlk növbədə korporativ idarəetmənin bütün səviyyələrində insan faktorunun ön plana çəkilməsini, personal tərəfindən işin son nəticəsinə görə fərdi məsuliyyətin gücləndirilməsini, yüksək peşəkarlıq qabiliyyətinə malik təcrübəli və peşəkar kadrların daim diqqət mərkəzində saxlanılmasını nəzərdə tutan tədbirlər sisteminin işlənilib-hazırlanması və həyata keçirilməsi vacibdir. Bu məqsədlə müəyyən edilmiş əsas strateji xəttə uyğun olan yeni taktiki metodların tətbiqi, bankların xidmət sferalarının artması və fəaliyyət dairəsinin genişlənməsini nəzərə alaraq, korporativ idarəetmə sisteminə daxil olan yeni struktur bölmələrin yaradılması, informasiya texnologiyaları sahəsində maliyyə sektoruna aid olan bütün yeniliklərin vaxtında bank sisteminə tətbiqi, idarəetmənin şəffaflığına nail olmaq üçün müstəqil və peşəkar mütəxəssislərdən ibarət nəzarət qurumlarının formalaşdırılması, bu qurumların sərbəst fəaliyyət göstərilməsi üçün tələb olunan bütün şəraitin yaradılması, onların işinə hər hansı bir müdaxilənin və təsirlərin qarşısını ala biləcək mükəmməl və təsirli bir korporativ idarəetmə sisteminin tətbiqi təmin edilməlidir.[3]

Sahibkarlıqda korporativ idarəetmə, təşkilatların idarəçiliyinin təkmilləşdirilməsi və səmərəliliyinin artırılması beynəlxalq aləmdə aktual hesab edilən problemlərdən biri sayılır. Xarakterinə görə riskli fəaliyyət növü olan bank biznesində səmərəli idarəetmə son dərəcə prinsiplial əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan korporativ idarəetmə standartları Mərkəzi Bankın prudensial tələbləri sırasına daxil olunmuş və risk yönümlü bank nəzarəti çərçivəsində onların tətbiqinə dair nəzarət artıq həyata keçirilir. Qeyd olunanlar müasir dövrdə banklarda korporativ idarəetmənin təkmilləşdirilməsi məsələlərinin aktuallığını göstərir.

Bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq müstəqil Azərbaycan Respublikasının istər vahid korporativ idarəetmədəki struktur dəyişikliklərinin, istərsə də beynəlxalq aləmdə baş verən makroiqtisadi proseslərin araşdırılması və tədqiqində, habelə dünya bank sistemində korporativ idarəetmə sahəsində mövcud olan nailiyyətlərin bank sisteminə tətbiqi proseslərinin öyrənilməsində müəyyən bir boşluğun mövcud olması, konsepsiyaların tədqiq edilib öyrənilməsi bizə əsas verir və bu sahədə olan boşluqların aradan qaldırılmasına yardım etmiş olsun.[1]

Məqalənin məqsədi bank sisteminin vahid dünya bank sisteminə üzvi surətdə inteqrasiya olunduğu və onun ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrildiyi mövcud iqtisadi şəraitdə müasir tələbata cavab verə bilən, banklararası rəqabətə davam gətirə biləcək son dərəcə çevik, mütəhərrik vahid korporativ idarəetmə sisteminin yaradılması, müasir elmi yanaşma üsullarının tətbiqi ilə bankların praktiki fəaliyyətinin idarə edilməsində qarşıya çıxan problemlərin həllinin üzvi surətdə uzlaşdırılması və bu yolla istər ayrıca bir bankın, istərsə də bütövlükdə bank sisteminin bütün səviyyələrində idarəetmədə tətbiq olunan üsul və metodların təkmilləşdirilməsi, onların səmərəliliyinin artırılması, dünya bank sisteminin inkişafının ümumi iqtisadi qanunauyğunluqlarının və makroiqtisadi proseslərin respublikanın maliyyə-bank sisteminə birbaşa təsirini nəzərə ala bilən və mövcud maliyyə sabitliyini poza

biləcək hər hansı bir qlobal iqtisadi tənəzzülün təsirini minimuma endirmək iqtidarında olan korporativ idarəetmə sisteminin yaradılması üsullarının tətbiq edilməsindən ibarətdir.[2]

Bu istiqamətdə aşağıdakı vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir:

- daha əlverişli investisiya mühiti formalaşdırılması, regionların sosial- iqtisadi inkişafına daxili və xarici investorlar cəlb edilməsi, investisiya qoyuluşları artımının stimullaşdırılması istiqamətində təkliflərin hazırlanması;

- regionların idarəetmə sistemi təkmilləşdirilməsi, sahə idarəçiliyindən funksional idarəçiliyə keçidin təmin olunması tədbirlərinin müəyyənləşdirilməsi;

- sərhəd bölgələri, dağlıq və ucqar rayonların inkişafını sürətləndirmək üçün diferensial vergi dərəcələri, vergi güzəştləri, vergi tətillərinin tətbiqi tədbirlərinin müəyyən edilməsi;

- bank sisteminin yüksək intellektual səviyyəli peşəkar kadrlarla təmin olunması, yüksək əmək və icra intizamının mövcudluğu şəraitində hər bir işçinin düzgün seçilib yerləşdirilməsi, yəni hər bir fərddən onun real malik olduğu potensiala uyğun səmərəli istifadə olunması, başqa sözlə işin onu icra etməyə qadir olan səriştəli və peşəkar işçilərə həvalə edilməsi, hər bir struktur bölməyə, idarəetmə sisteminin müəyyənləşdirdiyi bütün vəzifələrin yüksək səviyyədə icrasını təmin edə biləcək idarəetmə qabiliyyətli müvafiq rəhbər işçilərin təyin olunması mexanizminin müəyyən olunması;

- beynəlxalq aləmdə baş verən makroiqtisadi proseslərin təhlili, dünya bank sistemində korporativ idarəetmə sahəsində mövcud olan nailiyyətlərin Mərkəzi Bank Sistemində tətbiqi tədbirlərinin işlənilib hazırlanması;

- Korporativ idarəetmənin inkişafının təmin olunmasına təsir göstərə biləcək amllərin müəyyənləşdirilərək onların tətbiq olunması, mövcud olan müxtəlif maliyyə alətlərindən zaman və məkan amilləri nəzərə alınmaqla istifadə olunması;

- korporativ idarəetmənin müntəzəm olaraq təkmilləşdirilməsinin həlli istiqamətlərinin metodoloji prinsiplərini tətbiq və təhlil edərək, bu prinsiplərin bankların praktiki fəaliyyətinin idarə edilməsində qarşıya çıxan problemlərin həlli ilə üzvi surətdə uzlaşdırılması.[2]

Korporativ idarəetmə iqtisadi səmərəyə və artıma təkan verən, həmçinin investorların etibarını artıran əsas elementdir. Korporativ idarəetmə bankın menecmenti, onun şurası, səhmdarları və maraqlı tərəfləri arasında bir sıra münasibətləri əhatə edir. Korporativ idarəetmə bankın məqsədlərini müəyyən etmək, bu məqsədlərə nail olmaq və bankın fəaliyyətinin nəticələrinə nəzarət etmək üçün struktur təklif edir. Qabaqcıl korporativ idarəetmə bankın və səhmdarların maraqlarına cavab verən məqsədlərə nail olmaq üçün şuraya və menecmentə lazımi stimulyat yaratmalı və effektiv nəzarəti asanlaşdırmalıdır. Effektiv korporativ idarəetmənin ayrıca bir bank tərkibində və yaxud ümumilikdə iqtisadiyyatda mövcudluğu bazar iqtisadiyyatının düzgün işləməsi üçün zəruri olan etibarın yaranmasına köməklik edir. Nəticədə kapitalın cəlb edilməsi xərcləri azalır və banklar öz resurslarından daha səmərəli istifadə etməyə çalışır və beləliklə artım lazımi səviyyədə saxlanılır.[4]

Korporativ idarəetmə, makroiqtisadi siyasətlər, məhsul və faktor bazarlarında rəqabət daxil olmaqla, bankların fəaliyyət göstərdiyi daha geniş iqtisadi kontekstin bir hissəsidir. Korporativ idarəetmənin strukturu həmçinin hüquqi, tənzimləyici və institusional mühüddən asılıdır. Əlavə olaraq, biznes etikası və bankların fəaliyyət göstərdiyi cəmiyyətlərin ictimai maraqlarının tanınması kimi faktorlar da bankın reputasiyasına və uzunmüddətli müvəffəqiyyətinə təsir göstərə bilər.

Korporativ idarəetmənin ən vacib elementi olan intellektual insan faktoruna, əməliyyat risklərinə, resursların təhlükəsiz yerləşdirilməsinə, bankdaxili nəzarətə və əmanət əməliyyatlarına dair hazırlanmış prosedurların bütövlükdə bank sistemində tətbiqi, son nəticədə bankdaxili nəzarətin gücləndirilməsində və yol verilə biləcək neqativ halların qarşısının vaxtında alınmasında müsbət təsirini göstərə bilər.

Azad bazar iqtisadiyyatını tənzimləyən makroiqtisadi qanunauyğunluqların fəaliyyət göstərdiyi müasir şəraitdə, digər maliyyə institutları ilə qarşılıqlı vəhdətdə pul-kredit əməliyyatlarının maddi daşıyıcısı olan bütövlükdə bank sistemi təşkil edir. Məqalənin obyektinə isə bank sisteminin idarə olunması mexanizmi, onun daxili strukturu, strukturun ayrı-ayrı komponentləri arasındakı əlaqə, idarəetmənin mövcud formasının və sistem-daxili nəzarətin səmərəliliyi, bu mexanizmin mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməsi istiqamətində müvafiq tədbirlər sisteminin işlənilib-hazırlanması və həyata keçirilməsi, sistemin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi yollarının müəyyənəndirilməsi təşkil edir.[2]

Məqalənin elmi yeniliyi, aşağıdakılardır:

- bankların strateji planlaşdırma prosesinin və strukturunun təşkilinin yenidən formalaşdırılması istiqamətləri müəyyən edilmişdir;

- korporativ idarəetmənin prinsiplərinin tədqiqi əsasında təkmilləşdirmə tədbirləri müəyyənəndirilmişdir;

- bank sisteminin idarə olunmasının daxili strukturu və bu strukturun ayrı-ayrı komponentləri arasındakı əlaqələrin zəruriliyi əsaslandırılmışdır;

- bankın strateji vəzifələrinin müəyyən edilməsi zamanı idarəetmənin mövcud formasının və sistem-daxili nəzarətin səmərəliliyinin təmin olunması istiqamətləri müəyyən edilmişdir;

- bank mexanizminin mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməsi istiqamətində müvafiq tədbirlər sisteminin işlənilib-hazırlanması və həyata keçirilməsi, bu sistemin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi yolları müəyyənəndirilmişdir.[1]

Hal-hazırda ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında keyfiyyətə yeni mərhələnin başlanmasını nəzərə alaraq bankların korporativ idarəetməsinin bank sektorunda sağlam rəqabət mühitinin formalaşmasına, bank sisteminin etibarlılığının yüksəldilməsinə və müasir qloballaşma tələblərinə uyğun dünya bank sistemində inteqrasiyasının sürətləndirilməsinə təsiri mühümdür. Korporativ idarəetmənin prinsiplərinin banklara tətbiqi müştərilərin və xarici investorların banka daha geniş cəlb olunmasına, bank işinin şəffaflığının və korporativ məsuliyyətin artırılmasına zəmin yaradar.

Əldə edilmiş nəticələr, eləcə də irəli sürülən təkliflər yerli bank sistemində istifadə edilə bilər. Bu məqalə korporativ idarəetmənin hüquqi, institusional və tənzimləyici strukturlarını qiymətləndirmək və təkmilləşdirmək səylərində onlara köməklik göstərmək və korporativ idarəetməni təkmilləşdirmək prosesində rol oynayan bankları istiqamətləndirmək məqsədini daşıyır.[2]

Ədəbiyyat

1. Yusifov E.M., Novruzova A.Q. “Korporativ idarəetmə”, Bakı 2014
2. Kərimov E. “Azərbaycan Korporativ hüququ”, Bakı 2014
3. А.П. Шихвердиев «Корпоративное управление», Сыктывкар 2015
4. Розанова Н.М., «Корпоративное управление», Москва 2016

ФОРМЫ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ БАНКАМИ В РАЗВИТИИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Гасанова Мехрибан Джабир кызы

Резюме

Обеспечение устойчивого развития экономики в нашей республики в различные периоды исторического развития является одной из важнейших задач, стоящих перед

каждым государством. Невозможно представить интенсивное развитие экономики со сложной внутренней структурой в условиях рыночной экономики, действующей по объективным экономическим законам, без совершенной системы управления. Одним из основных линий в системе управления макроэкономическими процессами является создание совершенного финансово-банковского института, способного обеспечить правильное размещение финансовых и кредитных ресурсов государства, их целесообразное использование и увеличение. Другими словами, тот факт, что определённая страна обладает богатыми природными богатствами и ресурсами, еще не считается экономическим показателем, доказывающим, что граждане этой страны имеют высокий уровень жизни и что экономика страны развивается возрастающими темпами. Для сохранения и увеличения этого богатства, наряду с другими подобными условиями, одним из важнейших условий считается наличие в стране совершенной финансово-банковской системы. Динамичное развитие страны со слабой банковской системой практически невозможно.

FORMS OF CORPORATE MANAGING OF BANKS IN THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP

Hasanova Mehriban Jabir

Summary

Ensuring sustainable economic development in our republic in various periods of historical development is one of the most important tasks facing every state. It is impossible to imagine the intensive development of an economy with a complex internal structure in a market economy operating according to objective economic laws, without a perfect management system. One of the main lines in the system of managing macroeconomic processes is the creation of a perfect financial-banking institution capable of ensuring the correct allocation of financial and credit resources of the state, their appropriate use and increase. In other words, the fact that a certain country has rich natural wealth and resources is not considered an economic indicator that proves that the citizens of that country have a high standard of living and that the country's economy is growing at an increasing pace. To preserve and increase this wealth, along with other similar conditions, one of the most important conditions is the presence of a perfect financial-banking system in the country. The dynamic development of a country with a weak banking system is almost impossible.

Daxil olma tarixi 13 noyabr 2023-cü il